يېمەكلىكلەرنىڭ ھالال بولغان ۋە ھارام بولغان تۈرلىرى

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ أُحِلَّتۡ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلۡأَنۡعَٰمِ إِلَّا مَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ
غَيۡرَ مُحِلِّي ٱلصَّيۡدِ وَأَنتُمۡ حُرُمٌۗ إِنَّ ٱللَّهَ يَحۡكُمُ مَا يُرِيدُ ۝١ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحِلُّواْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ
وَلَا ٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَلَا ٱلۡهَدۡيَ وَلَا ٱلۡقَلَٰٓئِدَ وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّن رَّبِّهِمۡ
وَرِضۡوَٰنٗاۚ وَإِذَا حَلَلۡتُمۡ فَٱصۡطَادُواْۚ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ
ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْۘ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ
إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝٢ حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَيۡتَةُ وَٱلدَّمُ وَلَحۡمُ ٱلۡخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيۡرِ ٱللَّهِ بِهِۦ
وَٱلۡمُنۡخَنِقَةُ وَٱلۡمَوۡقُوذَةُ وَٱلۡمُتَرَدِّيَةُ وَٱلنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ ٱلسَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيۡتُمۡ وَمَا ذُبِحَ عَلَى
ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسۡتَقۡسِمُواْ بِٱلۡأَزۡلَٰمِۚ ذَٰلِكُمۡ فِسۡقٌۗ ٱلۡيَوۡمَ يَئِسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمۡ فَلَا
تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِۚ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ
دِينٗاۚ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ فِي مَخۡمَصَةٍ غَيۡرَ مُتَجَانِفٖ لِّإِثۡمٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٣ يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَآ
أُحِلَّ لَهُمۡۖ قُلۡ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ وَمَا عَلَّمۡتُم مِّنَ ٱلۡجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ ٱللَّهُۖ
فَكُلُواْ مِمَّآ أَمۡسَكۡنَ عَلَيۡكُمۡ وَٱذۡكُرُواْ ٱسۡمَ ٱللَّهِ عَلَيۡهِۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ۝٤ ﴾

﴿ئى مۆمىنلەر! ئەھدىلەرگە (يەنى الله بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ۋە سىلەرنىڭ ئۆز ئاراڭلاردىكى ئەھدىلەرگە) ۋاپا قىلىڭلار. سىلەرگە (بۇ سۈرىدە تۆۋەندە) ئوقۇپ بېرىلىدىغانلاردىن باشقا، ھايۋانلار (يەنى تۆگە، كالا، قويلار) نىڭ ھەممىسىنى (زەبھى قىلىنغاندىن كېيىن يېيىش) ھالال قىلىندى. لېكىن سىلەر ئېھرام (ياكى ھەرەم) دە بولغىنىڭلاردا شىكارنى ھالال سانىماڭلار، شۈبھىسىزكى، الله (ھالال ـ ھارام توغرۇلۇق) خالىغان نەرسىنى ھۆكۈم قىلىدۇ. ئى مۆمىنلەر! الله نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرىنى (يەنى ھەجدە تائەتنىڭ بەلگىسى ھېسابلانغان ئىشلارنى) (تەرك ئېتىش بىلەن) شەھرى ھەرام (دا ئۇرۇش قىلىش) نى، ھەدىينى (يەنى كەبىگە ئاتالغان قۇربانلىققا دەخلى ـ تەرۇز قىلىشنى)، قەلادە (يەنى ھەجدە قۇربانلىق قىلىنىدىغان مال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ھايۋانغا ئېسىپ قويۇلغان نەرسە) لەرگە (چېقىلىشنى)، پەرۋەردىگارىنىڭ پەزلىنى

ۋە رازىلىقىنى تىلەپ بەيتۇللاغا (ھەج ئۈچۈن ياكى ئۆمرە ئۈچۈن) كەلگۈچىلەرگە (چېقىلىشنى) ھالال سانىماڭلار. ئېھرامدىن چىققان چېغىڭلاردا شىكار قىلساڭلار بولىدۇ. بىرەر قەۋم (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ سىلەرنى مەسجىدى ھەرام (زىيارىتى) دىن توسقانلىقتىن ئىبارەت دۈشمەنلىكى ھەرگىزمۇ سىلەرنىڭ ئۇلارغا چېقىلىشىڭلارغا سەۋەبچى بولمىسۇن، ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار، اللّٰه (نىڭ ئازابى) دىن قورقۇڭلار، اللّٰه نىڭ ئازابى ھەقىقەتەن قاتتىق. سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، اللّٰه دىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، (ئېگىزدىن) يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، ھايۋانلار (تەرپىدىن ئۈسۈپ) ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان (نىڭ گۆشىنى يېيىش) ھارام قىلىندى. لېكىن (يۇقىرىقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن جېنى چىقمىغان چاغدا) بوغۇزلىغانلىرىڭلار ھالال بولىدۇ ھەمدە بۇتلارغا ئېلىپ بېرىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بوغۇزلانغان ھايۋانلار ھارام قىلىندى. ئەزلام (يەنى جاھىلىيەت دەۋرىدە پال ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئۈچ پارچە ياغاچ) بىلەن پال سېلىشىڭلار ھارام قىلىندى، بۇ گۇناھتۇر. كاپىرلار بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلار (نى يوقىتىش) دىن ئۈمىدىنى ئۈزدى، ئۇلاردىن قورقماڭلار، مەندىن قورقۇڭلار. بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم، كىمكى ئاچلىقتا، ئىلاجسىزلىقتىن، گۇناھنى مەقسەت قىلماستىن (ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى يېسە گۇناھ بولمايدۇ)، اللّٰه مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىباندۇر. (ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن ئۆزلىرىگە (يېمەك ـ ئىچمەكتىن) نېمىلەرنىڭ ھالال قىلىنغانلىقىنى سورايدۇ، ئېيتقىنكى، «سىلەرگە پاك نەرسىلەر ۋە (ئىت، قارچىغا، قۇشقا ئوخشاش) شىكارغا ئۆگىتىلگەن، سىلەر اللّٰه نىڭ ئۆزەڭلارغا ئۆگەتكىنى بويىچە ئۆگەتكەن ئوۋچى جانىۋارلارنىڭ شىكار قىلغان نەرسىلىرى ھالال قىلىندى، ئۇلارنىڭ سىلەر ئۈچۈن ئوۋلىغان نەرسىلىرىدىن يەڭلار (ئوۋچى جانىۋارلارنى شىكارغا قويۇپ بەرگەن چېغىڭلاردا) اللّٰه نىڭ نامىنى ياد قىلىڭلار (يەنى بىسمىللا دەڭلار)، اللّٰه (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىش) تىن ساقلىنىڭلار، اللّٰه ھەقىقەتەن تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر»﴾.

ــ سۈرە مائىدە 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ، 4 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ : (ئەھدىلەرگە ۋاپا قىلىڭلار). ۋاپا قىلىش مەنىسىدە قۇرئان كەرىمدە يەنە مۇنداق دېيىلگەن: ﴿ئەھدىلىرىگە ۋاپا قىلغۇچىلار﴾[1]. «ئەلئۇقۇد» دېگەن سۆز «ئەقد» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، لۇغەتتە ”چەگمەك“ دېگەن مەنىدە

[1] سۈرە بەقەرە، 177 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كېلەتتى. مەسىلەن ئىككى ئارغامچىنى بىر ـ بىرى بىلەن چېگىشنى مۇشۇ سۆز بىلەن ئىپادىلەيتتى. كېيىن سودىدا پۇتۇشۇش، سۈلھى تۈزەش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن مەنىلەرگە كۆچمە مەنە قىلىپ ئىشلىتىلگەن.

ئايەتتە شەرىئەت تەكلىپلىرىگە ئوخشاش اللّٰه بىلەن بەندىلەر ئارىسىدىكى ئەھدىلەرنى، ئامانەت، ئىلىم ـ سېتىم ۋە باشقا تۈردىكى كېلىشىملەرگە ئوخشاش ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئەھدىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بَهِيمَةُ ٱلْأَنْعَـٰمِ: (تۆگە، كالا ۋە قويدىن ئىبارەت ھايۋانلار)، «بەھىيمە» دېگەن سۆز يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ۋە قۇشلاردىن باشقا ھايۋانلارنى كۆرسىتىدۇ. «ئەلئەنئام» دېگەن سۆز «نەئەم» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، تۆگە، كالا ۋە قويلارنى كۆرسىتىدۇ.

حُرُمٌ: (ئېھرامدا بولۇش)، بۇ سۆز «ھەرام» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئېھرام باغلىغۇچى دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئايەتتە: سىلەر ئېھرامدا بولغىنىڭلاردا شىكارنى ھالال سانىماڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ: (اللّٰه نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرىنى)، بۇ سۆز «شەئىيرە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، اللّٰه قا ئىتائەت قىلغاننى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بېكىتىلگەن بەلگىنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە ھەج پائالىيەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ. ئىبنى ئابباستىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنغان. ئۇ سۆز اللّٰه تائالانىڭ بەلگىلىمىلىرىنى كۆرسىتىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار. بۇ قاراش ئىكرىمە ۋە ئەتادىن نەقىل قىلىنغان.

ٱلْقَلَـٰٓئِدَ: (قەلادە)، بۇ سۆز «قەلادە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ ماڭغان ھايۋانلارغا ئېسىپ قويۇلىدىغان بەلگىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ھەجگە ماڭغان ئادەم قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ ماڭغان تۆگىسىگە ھەرەم دەرىخىنىڭ قوۋۇزىقىنى ئېسىپ قوياتتى. شۇنىڭ بىلەن يول بويى خاتىرجەم ماڭاتتى.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ: (سىلەرگە سەۋەبچى بولمىسۇن) يەنى سىلەرگە ھەيدەكچى ۋە ئۈندەكچى بولمىسۇن.

شَنَـَٔانُ: (دۈشمەنلىكى) يەنى ئۆچمەنلىك. اللّٰه تائالا مۇشۇ مەنىدە يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ﴾[1]. ئايەتتە: بىرەر قەۋمنىڭ سىلەرنى ھەرەم مەسجىدىنى زىيارەت قىلىشتىن توسقانلىقىدىن ئىبارەت دۈشمەنلىكى ھەرگىزمۇ سىلەرنىڭ ئۇلارغا چېقىلىشىڭلارغا ئۈندەكچى بولمىسۇن، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

---

[1] سۈرە كەۋسەر، 3 ـ ئايەت.

www.munber.org

أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ: (الله دىن باشقا نەرسىنىڭ نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان) يەنى بوغۇزلىغاندا الله دىن باشقا نەرسىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ بوغۇزلىغان.

وَٱلْمَوْقُوذَةُ: (ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان) يەنى ئۇرۇپ ئۆلگىدەك قىلىپ تاشلاپ قويغان، ئاندىن بوغۇزلانماستىن ئۆلۈپ قالغان ھايۋان.

وَٱلْمُتَرَدِّيَةُ: (يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان) يەنى تاغدىن ئېغناپ كېتىپ ياكى تامدىن چۈشۈپ كېتىپ ۋە ياكى قۇدۇققا چۈشۈپ كېتىپ ئۆلگەن ھايۋان.

وَٱلنَّطِيحَةُ: (ئۈسسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان) يەنى باشقا ھايۋانلار تەرىپىدىن ئۈسسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان.

ذَكَّيْتُمْ: (بوغۇزلىغانلىرىڭلار)، بوغۇزلىغان چېغىڭلاردا شەرىئەت كۆرسەتكەن بوغۇزلاش بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن الله تائالانىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ بوغۇزلىغان.

ٱلنُّصُبِ: (بۇت)، ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز بۇتنى ياكى تاشنى كۆرسىتىدۇ. جاھىلىيەت دەۋرىدە بۇتلار قويۇلاتتى، ئاندىن ھايۋانلار شۇ بۇتلارنىڭ ئالدىدا بوغۇزلىناتتى.»[1]

بِٱلْأَزْلَٰمِ: (ئەزلام)، ئۇ سۆز «زەلەم» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، پال سېلىنىدىغان ياغاچنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ياغاچلار بىلەن پال سېلىش ئۇسۇلىغا كەلسەك، جاھىلىيەت دەۋرىدە بۇ ياغاچلارغا «بۇيرۇق قىلىش، مەنئى قىلىش» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى يېزىپ، ئاندىن ئۇنى چوڭ بىر تال نەرسىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، ئاندىن قولىنى تىقىپ بىرنى ئالاتتى ۋە شۇ ياغاچتا چىققان سۆز بويىچە ئىش قىلاتتى.

مَخْمَصَةٍ: (ئاچلىق) يەنى بۇ سۆز ئاچلىقنى بىلدۈرىدۇ.

غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ: (گۇناھنى مەقسەت قىلماستىن) يەنى گۇناھقا مايىل بولماستىن. ئۇنىڭ سۆز تۈمۈرى «جەنەف» بولۇپ، مايىل بولماق دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ٱلْجَوَارِحِ: (ئوۋچى جانىۋارلار)، بۇ سۆز «جارىھە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، يىرتقۇچ ھايۋانلار ۋە قۇشلاردىن شىكارغا ئۆگىتىلگەن جانىۋارلارنى كۆرسىتىدۇ. شىكارغا ئۆگىتىلگەن ئىتنى كۆرسىتىدۇ دېگەن قاراشمۇ بار.

مُكَلِّبِينَ: (شىكارغا ئۆگىتىلگەن)، ئۇ سۆز «مۇكەللىب» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئىتنى ئوۋ ئوۋلاشقا كۆندۈرگۈچى ۋە ئۇنى ئىگىلىرى ئۈچۈن ئوۋ ئوۋلاشنى ئۆگەتكۈچى كىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە ئوۋ ئوۋلاش ئۆگىتىلگەن ئىت، قارچىغا ۋە باشقا جانىۋارلارنى كۆرسىتىدۇ.

---

[1] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، نصب بۆلۈمى.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا بىرىنچى ئايەتدە مۆمىنلەرگە خىتاب قىلىپ، ئۇلارنى الله بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئارىسىدىكى ئەھدىلەرگە ۋە ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئەھدىلەرگە ۋاپا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاندىن ئۇلارغا تۆگە، كالا ۋە قويلارنى بوغۇزلىغاندىن كېيىن گۆشلىرىنى ھالال قىلغانلىقىنى، ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى ۋە كېيىنكى ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان ھارام نەرسىلەرنى ھارام قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. شۇنداقلا الله تائالا بەندىلىرىگە ئېھرام ھالىتىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ئوۋ ئوۋلاشنى رۇخسەت قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ.

الله تائالا ئىككىنچى ئايەتتە مۆمىنلەرنى ئېھرام ھالىتىدە ئوۋ ئوۋلاش، ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايدا ئۇرۇش قىلىش، بويۇنلىرىغا قۇربانلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان بەلگىلەرنى ئېسىپ الله نىڭ بەيتى ئۇچۇن ئاتاپ قۇربانلىق قىلىشقا ئېلىپ ماڭغان قۇربانلىق ھايۋانلارنى توسۇۋېلىش، الله نىڭ پەزلى ـ مەرھەمىتىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەپ ھەرەم مەسجىدىگە قاراپ ماڭغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ياكى ئۇلارغا دۈشمەنلىك قىلىش بىلەن ئۇلارنى توسۇۋېلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش دىنىي ئالامەتلەرنى ھالال ساناشنى مەنئى قىلىدۇ. ئاندىن الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىگە ئېھرامدىن چىققاندىن كېيىن ئوۋ ئوۋلاشقا رۇخسەت قىلىدۇ. ئۇلارنى باشقىلارغا، ئۇلارنى يامان كۆرگەنلىكى سەۋەبىدىن چېقىلىشنى مەنئى قىلىدۇ. زۇلۇم قىلىش ھەققەتەن يامان كۆرۈلىدىغان ئىشتۇر. الله تائالا زۇلۇم ۋە دۈشمەنلىكنىڭ پۈتۈن شەكىللىرىنى ۋە ھەممە تۈرلىرىنى ھارام قىلدى. ﴿ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا﴾ ياردەملىشىشكە، ﴿گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا﴾ ياردەملەشمەسلىككە بۇيرۇدى. بۇ ئايەتنى الله نىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىغا قاتتىق ئازابىنىڭ بارلىقى بىلەن ئاخىرلاشتۇردى.

الله تائالا ئۈچىنچى ئايەتتە بۇ سۈرىنىڭ بېشىدا يىغىنچاقلاپ: ﴿سىلەرگە (بۇ سۈرىدە تۆۋەندە) ئوقۇپ بېرىلىدىغانلاردىن باشقا﴾ دەپ بايان قىلغان ھارام نەرسىلەرنى ساناپ ئۆتتى، بۇ يەردە ئۇ ھارام نەرسىلەرنى تەپسىلىي بايان قىلدى. جەمئى 11 نەرسە ھارام قىلىنغان بولۇپ، پال ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئۈچ پارچە ياغاچ بىلەن پال سېلىشتىن باشقا ھەممىسى يېمەكلىككە ئائىت نەرسىلەردۇر. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەر بۇ ھارام نەرسىلەرنى ھالال سانايتتى. ئىسلام شەرىئىتى ئۇنى ھارام قىلدى. ئۇ: ﴿ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، الله دىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، (ئېگىزدىن) يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، ھايۋانلار (تەرىپىدىن ئۈسسۈپ) ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان﴾ ﴿ئاخىرقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن جېنى چىقمىغان چاغدا بايقىلىپ، شەرىئەتكە ئۇيغۇن ھالدا بوغۇزلانغان ھايۋان بۇنىڭدىن مۇستاسنا﴾ ۋە بۇتلارغا بوغۇزلانغان ھايۋانلاردىن ئىبارەتتۇر. شۇنداقلا الله تائالا

www.munber.org

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆز گۇمانىچە ئىشلىرىدا ئىلاھلاردىن مەسلىھەت سورىغانلىق دەپ بىلىپ، ئۈچ پارچە ياغاچ بىلەن پال سېلىشلىرىنى ھارام قىلدى، چۈنكى ئۇلار پال سالغاندا بۇيرۇق يېزىلغان ياغاچ چىقسا، قىلماقچى بولغان ئىشنى قىلاتتى، چەكلىمە يېزىلغان ياغاچ چىقسا، قىلماقچى بولغان ئىشنى قىلمايتتى. اللە تائالا بۇ قىلمىشنىڭ شەيتان ئەمەلىدىن ئىبارەت ﴿گۇناھ﴾ ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى.

اللە تائالا بۇ ئايەتلەرنى، ئىسلام دىنىنى پۈتۈن قىلغانلىقى، شەرىئەت ئەھكاملىرىنى تاماملىغانلىقى، پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلغانلىقى، پاسكىنا نەرسىلەرنى ھارام قىلغانلىقى، پەقەت قاتتىق ئاچلىقتىن مەجبۇرى بولۇپ قالغان ئەھۋال ئاستىدا اللە ئىنسانغا ھارام قىلغان نەرسىلەردىن جېنىنى ساقلىغىدەك مىقداردا يېيىشنى دۇرۇس قىلغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتۇردى.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

ئىبنى ئاببـاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مۇشرىكلار بەيتۇللاھنى ھەج تاۋاپ قىلاتتى، قۇربانلىقلارنى ئاتاپ ئېلىپ كېلەتتى، ھەجدە تائەتنىڭ بەلگىسى ھېسابلانغان ئالامەتلەرنى ھۆرمەتلەيتتى ۋە قۇربانلىق قىلاتتى. مۇسۇلمانلار بۇ ئىشلارنى ئۆزگەرتمەكچى بولدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿ئى مۆمىنلەر! اللە نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرىنى (يەنى ھەجدە تائەتنىڭ بەلگىسى ھېسابلانغان ئىشلارنى) (تەرك ئېتىش بىلەن) شەھرى ھەرام (دا ئۇرۇش قىلىش) نى، ھەدىينى (يەنى كەبىگە ئاتالغان قۇربانلىققا دەخلى ـ تەرۇز قىلىشنى)، قەلادە (يەنى ھەجدە قۇربانلىق قىلىنىدىغان مال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ھايۋانغا ئېسىپ قويۇلغان نەرسە) لەرگە (چېقىلىشنى)، پەرۋەردىگارىنىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەپ بەيتۇللاغا (ھەج ئۈچۈن ياكى ئۆمرە ئۈچۈن) كەلگۈچىلەرگە (چېقىلىشنى) ھالال سانىماڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[1]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ اللە تائالا ئايەتتە قۇربانلىق ئۈچۈن ئېلىپ ماڭغان ھايۋانلارغا چېقىلىشنى مەنئى قىلدى. ئاندىن قۇربانلىقنى بىلدۈرىدىغان بەلگىلەر ئېسىلغان ھايۋانلارنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى. مۇنداق قىلىش ئۇ ھايۋانلارنىڭ ئالاھىدە قەدرى ـ قىممەتكە ۋە ئارتۇقچىلىققا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىش ئۈچۈندۇر. بۇ ئايەتتىن قۇربانلىقنى بىلدۈرىدىغان بەلگىلەرگە

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 11 ـ جىلد، 128 ـ بەت. ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 54 ـ بەت.

چېقىلىشنى مەنئى قىلىش كۆزدە تۇتۇلسىمۇ بولىۋېرىدۇ. شۇنداق بولغاندا قۇربانلىق ئۈچۈن ئېلىپ ماڭغان ھايۋانلارغا چېقىلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇ ھايۋانلارغا ئېسىلغان بەلگىلەرگە چېقىلىشمۇ مەنئى قىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. يەنى ئۇ ھايۋانلارغا چېقىلىشنى ھالال ساناش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇ ھايۋانلارغا ئېسىلغان بەلگىلەرگە چېقىلىشنىمۇ ھالال سانىماڭلار دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ.

2 ـ جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئادىتى «قېرىندىشىڭغا زالىم بولسىمۇ ياكى زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى بولسىمۇ ياردەم قىلغىن» دېگەن قارىغۇلارچە تۇغقانبازلىق قىلىش پرىنسىپى ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى. ئىسلام دىنى ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسانپەرۋەرلىكنى تەشەببۇس قىلىدىغان گۈزەل ئەخلاق پرىنسىپىنى ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، قۇرئان كەرىم ئۇنى مۇنداق بايان قىلىدۇ: ﴿ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار﴾. بۇ ئىككى پرىنسىپنىڭ ئارىسى تولىمۇ يىراق ـ ھە!

3 ـ ئۈچ پارچە ياغاچ بىلەن پال سېلىش ئىشىغا كەلسەك، جاھىلىيەت دەۋرىدە كىشىلەر سەپەرگە، ئۇرۇشقا ۋە تىجارەتكە چىقماقچى بولسا، ياكى خوتۇن ئالماقچى بولسا، ياكى نەسەب ئىشىدا، ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ قاتىلىنى تېپىش ئىشىدا، دىيەت تۆلۈشۈپ بېرىش ئىشىدا ۋە ياكى ئۇنىڭدىن باشقا چوڭ ـ چوڭ ئىشلاردا ئىختىلاپ قىلىشىپ قالسا، مەككىدىكى ئەڭ چوڭ بۇتى «ھۇبەل» نىڭ قېشىغا كېلەتتى. ئۇلار يۈز تەڭگە پۇل ئېلىپ كېلىپ، پال سېلىش ئۈچۈن تەييارلانغان بۇ ئۈچ تال ياغاچنىڭ ئىگىسىگە بېرەتتى. ئۇ ئادەم ئۇ ياغاچلارنى ئۇلار ئۈچۈن ئارىلاشتۇرۇپ بېرەتتى. ئۇلار ئىلاھلىرى بولغان بۇتلاردىن مەسلىھەت سورايتتى. ئەگەر «پەرۋەردىگارىم مېنى بۇيرۇدى» دېگەن خەت يېزىلغان ياغاچ چىقسا، قىلماقچى بولغان شۇ ئىشنى قىلاتتى. ئەگەر «پەرۋەردىگارىم مېنى مەنئى قىلدى» دېگەن خەت يېزىلغان ياغاچ چىقسا، ئۇ ئىشنى قىلمايتتى. ئەگەر «مەلۇم ئەمەس» دېگەن خەت يېزىلغان ياغاچ چىقسا، بۇيرۇق يېزىلغان ياكى مەنئى قىلىش يېزىلغان ياغاچ چىققانغا قەدەر ياغاچلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئاندىن يەنە ئالاتتى. اللہ تائالا ئۇلارنى ئەنە شۇنداق قىلىشتىن توستى ۋە ئۇنى گۇناھ دەپ ئاتىدى[1].

4 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿كاپىرلار بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلار (نى يوقىتىش) دىن ئۈمىدىنى ئۈزدى﴾ دېگەن سۆزى شۇ كۈننىڭ ئۆزىنىلا بىلدۈرۈش ئۈچۈن بولماستىن، شۇ زامانىنى ۋە شۇ زاماندىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى زامانلارنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن بىر ئادەم: «تۈنۈگۈن ياش ئىدىم، بۈگۈن ياشنىپ قالدىم» دېسە، ئۇ ھەرگىزمۇ ”تۈنۈگۈن“ دېگەن سۆزى بىلەن بۈگۈننىڭ ئالدىنقى كۈنىنى، ”بۈگۈن“ دېگەن سۆزى بىلەن شۇ كۈننىڭ ئۆزىنى كۆزدە تۇتماستىن بەلكى ئىلگىرىكى ۋە ھازىرقى زامانىنى كۆزدە تۇتقان بولىدۇ.

5 ـ ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم﴾ دېگەن بۇ ئايەت پەيغەمبەر

[1] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 469 ـ بەت.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالامغا ۋىدالىشىش ھەججىدە نازىل بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرەفاتتا ئىدى. كۈن جۈمە كۈنى ئىدى. شۇڭا ئۇ كۈن ھېيتنىڭ ئۈستىگە ھېيت بولغان ئىدى.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، يەھۇدىيلاردىن بىر ئادەم ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى ئەمىرۇلمۇئمىنىن! سىلەرنىڭ كىتابىڭلار قۇرئان كەرىمدە سىلەر ئوقۇيدىغان بىر ئايەت بار. ئەگەر ئۇ ئايەت بىز يەھۇدىيلار جامائىتىگە نازىل بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە بىز شۇ كۈننى ھېيت قىلىۋالغان بولاتتۇق، دەيدۇ. ئۆمەر: «قايسى ئايەتنى دەيسەن؟» دەيدۇ. يەھۇدىي: ﴿بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم...﴾ دېگەن ئايەتنى دەيمەن، دەيدۇ. ئۆمەر: «اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇ ئايەتنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان ۋاقتىنى ۋە كۈننى ئوبدان بىلىمەن، ئۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەرەفاتتا جۈمە كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى نازىل بولغان» دەيدۇ[①].

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بۇ ئايەت نازىل بولغاندا ئۆمەر يىغلاپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن: «ئى ئۆمەر! سېنى نېمە يىغلاتتى؟» دەپ سورىغاندا، ئۇ: مېنى شۇ نەرسە يىغلاتتىكى، بىز دىنىمىزدىن يېڭى - يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىپ تۇراتتۇق. مانا ئەمدى ئۇ پۈتۈن بولماستىن كەملەپ كېتىدىغان بولدى، دەپ جاۋاب بەرگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «راست ئېيتتىڭ» دېگەن. بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىنى خەۋەر قىلىپ تۇراتتى. بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن ئۇ پەقەت **81** كۈن ھايات ياشىغان[②].

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئايەتتى كەرىمدىكى «ئەھدىلەر» دېگەن سۆز نېمە مەننى ئىپادىلەيدۇ؟

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئەھدىلەر ئىنسانلار ئارىسىدىكى قەرز ۋە مۇئامىلە ئىشلىرىنى كۆرسىتىدۇ. ئىنسان كىشىلەر بىلەن ئېلىم - سېتىم، ئىجارە ۋە باشقا مۇئامىلە ئىشلىرىنى قىلغاندا ئۇلار بىلەن ئەھدە تۈزىدۇ.» بۇ ھەسەننىڭ قارىشىدۇر.

يەنە بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ھەج قىلىش، روزا تۇتۇش، ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش، تەھەججۇد نامىزى ئوقۇش، ئاتاپ نەزىر قىلىش قاتارلىقلاردىن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش تائەت - ئىبادەتلەردىن ئىبارەت شەرئەت ئەھدىلىرىنى كۆرسىتىدۇ.» بۇ ئىبنى ئاببباس ۋە مۇجاھىدنىڭ قارىشىدۇر. ئىمام تەبەرىمۇ مۇشۇ قاراشنى كۈچلەندۈرگەن.

---

① ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسائى رىۋايەت قىلغان.
② ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى.

ئىمام قۇرتۇبى ۋە كۆپچىلىك تەپسىرشۇناسلار ئېيتقاندەك، توغرا قاراش شۇكى، بۇ ئەھدىلەر مۇئامىلە ئەھدىلىرىنى ۋە شەرىئەت ئەھدىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شەرىئەت ئەھدىلىرى بولسا، الله تائالا بەندىلىرىگە پەرز قىلغان، ھالال ۋە ھارام قىلغان شەرىئەت تەكلىپلىرىنى ۋە مەجبۇرىيەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «زۇجاج بۇ ئايەت ھەققىدە توختىلىپ: بۇ ئايەت، «الله نىڭ سىلەر ئۈستۈڭلاردىكى ئەھدىسىگە ۋە ئۆزئاراڭلاردىكى ئەھدىلەرگە ۋاپا قىلىڭلار» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ، دېدى.»

بۇنىڭ ھەممىسى ئايەتنىڭ ئاممىۋابلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇ مەسىلىدە مۇشۇ قاراش توغرىدۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «مۆمىنلەر شەرتلىرىگە ئەمەل قىلىدۇ.»[①]

ئىككىنچى ھۆكۈم

بۇ ئايىتى كەرىم كۆرسەتكەن ھارام ھايۋانلار قايسىلار؟

بۇ ئايىتى كەرىم ھارام قىلىنغان ھايۋانلارنى تەپسىلى بايان قىلغان بولۇپ، ئۇ: ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، بۇتلارغا ئاتاپ ياكى الله دىن غەيرىينىڭ نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئېگىزدىن يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، ھايۋانلار تەرىپىدىن ئۈسسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، بۆرە ۋە شىرغا ئوخشاش ئۆتكۈر تىرناقلىق يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان قاتارلىقلاردۇر.

يارىتقۇچى ئىگىمىز الله تائالا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئېگىزدىن يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، ھايۋانلار تەرىپىدىن ئۈسسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان قاتارلىقلاردىن ئىنسان تىرىكلىكىنى بايقاپ، شەرىئەتكە ئۇيغۇن ھالدا بوغۇزلىغانلىرىنى يۇقىرىدىكى ھۆكۈمدىن مۇستەسنا قىلدى.

فىقھشۇناسلار: ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننىڭ ھۆكمى بېرىلگەن ھايۋانلار بوغۇزلاش بىلەن ھالال بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلگەن:

شافىئىي ۋە ھەنەفى مەزھەبىدىكىلەرنىڭ قارىشىدا بۇ تۈرلۈك ھايۋاننىڭ تىرىك ئىكەنلىكى بايقالسا يەنى ئۇنىڭ قۇيرۇقى مىدىرلىغان ياكى پۇت تەپكەن ئەھۋال كۆرۈلسە، ئاندىن بوغۇزلانسا، ئۇ ھايۋان ھالالدۇر.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «مۇنداق ھايۋاننىڭ تىرىك بولۇشىدا ئۇنىڭ مىدىراپ تۇرۇشى، ئۆلۈپ قالاي، دېگەن بولماسلىقى شەرت قىلىنىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا مىدىراشنىڭ

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 33 ـ بەت.

www.munber.org

ئالامىتى بولسا، ئۇ ھايۋان بوغۇزلىغان ۋاقىتتا ئەمەس، بوغۇزلانغاندىن كېيىن پۇت تېپىشى لازىم.»[1]

ئىمام مالىكنىڭ مۇنداق قارايدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئەگەر ئۇ ھايۋاننىڭ ئۆلگەنلىكى ھەققىدىكى گۇمان كۈچلۈك بولسا، ھالال بولمايدۇ. ئۇنى بوغۇزلىغاننىڭمۇ پايدىسى يوق.

ئۇنىڭدىن قىلىنغان يەنە بىر رىۋايەتتە، ئۇنىڭ بۇ مەسىلىدىكى قارىشى شافىئىي ۋە ھەنەفى مەزھىبىدىكىلەرنىڭ قارىشىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇ ھايۋان بوغۇزلاشقا ئۈلگۈرگەنلا بولسا، ھالال بولىدۇ، دېيىلگەن.

فىقھشۇناسلار ئارىسىدىكى ئىختىلاپنىڭ سەۋەبى بولسا، ﴿لېكىن بوغۇزلىغانلىرىڭلار ھالال بولىدۇ﴾ دېگەن ئايەتى كەرىمدە مۇستەسنا قىلىنغان ھايۋانلار يۇقىرىدىكى ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن مۇستەسنا قىلىندىمۇ ياكى ئۇ ھايۋانلاردىن سىرتقى ھايۋانلارغا قارىتىلامدۇ؟ دېگەندىن ئىبارەتتۇر. بۇ ھايۋانلار يۇقىرىدىكى ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن مۇستەسنا قىلىنغان، دېگۈچىلەر مۇستەسنا قىلىنغان ھايۋانلارنى يۇقىرىدىكى ھارام ھۆكۈمدىن ئايرىپ قارايدۇ. شۇنداق بولغاندا ئايەت: لېكىن يۇقىرىقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن تېخى جېنى چىقىپ كەتمىگەنلىرىنى بايقىساڭلار ۋە ئۇنى بوغۇزلىساڭلار، ئۇنى يېيىش سىلەرگە ھالال بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

بۇ ھايۋانلار يۇقىرىدىكى ھايۋانلاردىن سىرتقى ھايۋانلارغا قارىتىلىدۇ، دېگۈچىلەر: يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ھايۋانلار بوغۇزلاش بىلەن ھالال بولمايدۇ، چۈنكى مۇستەسنا قىلىنغان ھايۋانلار ھارام قىلىنغان ھايۋانلاردىن ئەمەس، بەلكى ھارام قىلىنغان ھۆكۈمدىن مۇستەسنا قىلىنغان، دەپ قارايدۇ. شۇنداق بولغاندا ئايەت: يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ھايۋانلار سىلەرگە ھارام قىلىندى، لېكىن اللّٰه تائالا سىلەرگە ھالال قىلىپ بەرگەن ھايۋانلاردىن بوغۇزلاپ ئۆلتۈرگەنلىرىڭلار سىلەرگە ھالال بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

كۈچلۈك قاراش بولسا، بۇ ھايۋانلار يۇقىرىدىكى ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن مۇستەسنا قىلىنغان دېگۈچىلەرنىڭ قارىشىدۇر. چۈنكى ئېگىزدىن يىقىلىپ كەتكەن ھايۋان ئۆلۈپ قالمىغان بولۇپ، بىرقانچە كۈندىن كېيىن بوغۇزلانسا، ئۇنى يېيىشنىڭ دۇرۇسلىقىدا ئۆلىمالار ئىتتىپاق كەلگەن. شۇڭا باشقا قاراش تازا ئورۇنلۇق ئەمەس. بىز يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، بۇ ھايۋانلار يۇقىرىدىكى ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن مۇستەسنا قىلىنغان بولۇپ، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋاندىن باشلانغان بەش تۈرلۈك ھايۋاننى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئەلى، ئىبنى ئابباس ۋە ھەسەن قاتارلىقلارنىڭ قارىشىدۇر. مۇستەسنا قىلىنغان ھايۋان يىرتقۇچ ھايۋانلار يىرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋانغىلا قارىتىلىدۇ، دېگۈچىلەرمۇ بار. لېكىن ئالدىنقى قاراش بەكراق كۈچكە ئىگىدۇر.

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 58 ـ بەت.

ئۈچىنچى ھۆكۈم

شەرئەتكە ئۇيغۇن بوغۇزلاش قانداق بولىدۇ؟

1 ـ ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «بوغۇزلىنىدىغان ھايۋان پەقەت كانايىنى ۋە ئىككى جان تومۇرنى كېسىش بىلەن بوغۇزلىنىدۇ.»

2 ـ ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «كاناي ۋە قىزىلئۆڭگەلچەكنى كېسىش بىلەن بوغۇزلىنىدۇ. ئىككى جان تومۇرنى كېسىشنىڭ ئېھتىياجى يوق. چۈنكى كاناي بىلەن قىزىلئۆڭگەلچەك تاماق ۋە سۇنىڭ ئۆتىدىغان جايىدۇر.»

3 ـ ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «كانايىنى، قىزىلئۆڭگەلچەكنى ۋە ئىككى جان تومۇرنىڭ بىرىنى كېسىش كۇپايە قىلىدۇ.»

ئىمام مالىك ۋە ئەبۇ ھەنىفە گۆشنىڭ پاكىز بولۇشىغا، ھالال بولغان گۆشنىڭ ھارام بولغان قاندىن پاكىز ئايرىلىشىغا ئەھمىيەت بەرگەن رەۋىشتە مال بوغۇزلاشقا كۆڭۈل بۆلگەن. بۇ قان چىقىپ كېتىدىغان تومۇرلارنى كېسىش بىلەن بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قېنى ئېقىتىلغان ۋە اللە نىڭ ئىسمى ئاتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يەڭلار.»[1] تەپسىلى مەلۇماتلار فىقھى كىتابلىرىدا بايان قىلىنىدۇ.

مالنى بوغۇزلايدىغان ئەسۋابقا كەلسەك، چىش ۋە تىرناقتىن باشقا قان چىقىرالايدىغان ۋە تومۇرنى كېسۋېتەلەيدىغان ھەرقانداق نەرسە بىلەن بوغۇزلاشقا بولىدۇ.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە: ئەگەر چىقىرىۋېتىلگەن چىش ۋە تىرناق بولسا، ئۇنىڭ بىلەن مال بوغۇزلانغان تەقدىردە يېيىشكە بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

تۆگىگە كەلسەك، ئەگەر تۆگە ياۋايىلىشىپ قېچىپ كەتسە ياكى قۇدۇققا چۈشۈپ كەتسە، ئۇ ئۇۋنىڭ ئورنىدا بولۇپ، ئۇنى يارىلاندۇرۇش بوغۇزلىغانلىق بولىدۇ. چۈنكى ئىمام بۇخارى، نەسائى ۋە ئەبۇ داۋۇد رافىئ ئىبنى خەدىجنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەلۇم بىر سەپەردە بىللە ئىدۇق. ئادەملەردىن بىرەيلەننىڭ تۆگىسى قېچىپ كەتتى. ئۇلاردا ئۇنى قوغلاپ تۇتۇش ئۈچۈن ئات يوق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ئادەم ئۇنى ئوقيا بىلەن ئېتىپ توختاتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ ھايۋانلارمۇ ياۋايى ھايۋانلارغا ئوخشاش ياۋايىلىشىپ كېتىدۇ. قايسى ھايۋان شۇنداق قىلسا، ئۇنىڭ جاجىسىنى مۇشۇنداق بېرىڭلار» دېدى.

ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنداق تۆگىمۇ باغلاق تۆگىنى بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلىنىدۇ.»

ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «ئىمام مالىك رافىئ ئىبنى خەدىجنىڭ ھەدىسىنى ئاڭلىماي قالغان بولۇشى مۇمكىن.»

---

[1] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئىبنۇل ئەرەبىي «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە بۇ ھەدىسنى مۇنداق تەئۋىل قىلىپ چۈشەندۈرگەن: بۇ ھەدىس قېچىپ كەتكەن ھايۋاننى ئېتىش ياكى باشقا نەرسە بىلەن توختىتىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى بۇ ئۇ ھايۋاننى بوغۇزلىغانلىق ھېسابلىنىدۇ. تۆگە، كالا ۋە قوي ـ ئۆچكىلەرنى چوقۇم بوغۇزلاش لازىم.

تۆتىنچى ھۆكۈم

يىرتقۇچ ھايۋانلار ۋە ئوۋچى جانىۋارلار ئوۋلىغان ھايۋاننىڭ ھۆكمى نېمە؟

الله تائالانىڭ: ﴿ۋە (ئىت، قارچىغا، قۇشقا ئوخشاش) شىكارغا ئۆگىتىلگەن، سىلەر الله نىڭ ئۆزەڭلارغا ئۆگەتكىنى بويىچە ئۆگەتكەن ئوۋچى جانىۋارلارنىڭ شىكار قىلغان نەرسىلىرى ھالال قىلىندى﴾ دېگەن سۆزى ئىت، تايغان، قارچىغا ۋە بۈركۈتكە ئوخشاش يىرتقۇچ جانىۋارلارنىڭ ئوۋلىغان نەرسىلىرىنى، بۇ جانىۋارلارنىڭ شىكارغا ئۆگىتىلگەن بولۇش شەرتى بىلەن يېيىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

فىقھشۇناسلار شىكارغا ئۆگىتىلگەن ھەرقانداق ئىتنىڭ ئوۋلىغان نەرسىسىنى يېيىشكە بولىدىغانلىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەدىي ئىبنى ھاتەمگە مۇنداق دېگەن: «ئەگەر شىكارغا ئۆگىتىلگەن ئىتىڭنى الله تائالانىڭ ئىسمىنى ئاتاپ (يەنى بىسمىللاھ دەپ) قويۇپ بەرگەن بولساڭ، ئۇ سەن ئۈچۈن ئوۋلىغان نەرسىنى يېگىن. ئەگەر ئىتىڭ ئۇنى يەپ قويغان بولسا، سەن يېمىگىن.»[1]

بەزى فىقھشۇناسلار شىكارغا ئۆگىتىلگەن ئىتنىڭ ئوۋلىغان نەرسىسىنىڭ ھالال بولۇشى ئۈچۈن ئۇ ئىتتا تولۇق بولۇشقا تېگىشلىك مۇنداق بىرقانچە شەرتنى قىلغان:

1 ـ ئۆگىتىلگەن ئىت چاقىرغاندا كېلىدىغان، توسقاندا يانىدىغان بولۇشى كېرەك. چۈنكى الله تائالا: ﴿سىلەر الله نىڭ ئۆزەڭلارغا ئۆگەتكىنى بويىچە ئۆگەتكەن ئوۋچى جانىۋارلار﴾ دېدى.

2 ـ ئىت ئوۋلىغان نەرسىنى يېمىگەن بولۇشى كېرەك. چۈنكى الله تائالا: ﴿ئۇلارنىڭ سىلەر ئۈچۈن ئوۋلىغان نەرسىلىرىدىن يەڭلار﴾ دېدى.

3 ـ ئىتنى شىكارغا قويۇپ بەرگەندە الله نىڭ ئىسمىنى ياد ئېتىش يەنى بىسمىللاھ دېيىش لازىم. چۈنكى الله تائالا: ﴿(ئوۋچى جانىۋارلارنى شىكارغا قويۇپ بەرگەن چېغىڭلاردا) الله نىڭ نامىنى ياد قىلىڭلار (يەنى بىسمىللا دەڭلار)﴾ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامۇ: «الله تائالانىڭ ئىسمىنى ئاتاپ (يەنى بىسمىللاھ دەپ) قويۇپ بەرگەن بولساڭ» دېدى.

4 ـ بۇ جانىۋار بىلەن شىكار قىلغۇچى مۇسۇلمان بولۇشى كېرەك.

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە ئەدىي ئىبنى ھاتەمدىن رىۋايەت قىلغان.

5 ـ بەزى فىقھىشۇناسلار ئۇۋچى ئىتنىڭ قارا بولماسلىقىنى شەرت قىلغان.

بۇ شەرتلەرنىڭ بەزىسى ھەققىدە فىقھىشۇناسلار ئارىسىدا ئىختىلاپ بار. ئۇنى تەپسىلى بىلىش ئۈچۈن فىقھى كىتابلىرىغا مۇراجىئەت قىلىش لازىم.

www.munber.org